

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI AFORIZMLAR YUZASIDAN BAJARILGAN LINGVISTIK TADQIQOTLARNI O'RGANISH, TAHLIL QILISH

Sultonova Gulchehra

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti

“O‘zbek tili va adabiyot” kafedrası o‘qıtuvchısı.

E-mail: sultonova.g@mail.ru. Tel: +99894-260-50-50

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19481481>

Annotatsiya. *Aforizmlarning tuzilishi juda xilma-xildir. Aforizmlarning qamroviga oid aniq mezonlar yo‘q. Biroq barcha aforizmlarning to‘rt dan uch qismi uch-besh so‘zdan iborat ekanligi ta‘kidlanadi. Aforizm doirasiga bunday yondashuv juda qattiq.*

Kalit so‘zlar: *Aforizmlar mavzusi “abadiy savollar”ga qaratilgan: haqiqat va adolat, hayot va o‘lim, urush va tinchlik, baxt va baxtsizlik, davlat tuzumi haqida va boshqalar.*

Aforizmlar jumlaning murakkablik darajasiga ko‘ra ikki guruhga ajratildi: sodda va murakkab. Shu bilan birga, oddiy gapda ifodalangan aforizmlar (154 tadan 40 tasi) bir gapdan iborat aforizmlar sonining 26 foizini, murakkab gapda ifodalangan aforizmlar (154 tadan 114 tasi) 74 foizini tashkil qilgan.

Bitta sodda gapdan tashkil topgan aforizmlarni ikki turga bo‘lish mumkin: sodda murakkab gap; sodda qo‘shma gap.

Ba‘zi aforizmlar tuzilish jihatdan oddiy, murakkab bo‘lmagan bitta jumladir. Bizning namunamizda bunday takliflar 16,2% ni tashkil qiladi.

Oddiy sintaktik tuzilish tufayli aforizm so‘zlarning minimal soni tufayli eng ifodali bo‘lib qoladi, bu uning esda qolishi va tez-tez va avtonom ishlatilishiga yordam beradi.

Odatda, aforizmlar bitta murakkab jumladan iborat konstruksiyani ifodalaydi (bitta jumladan iborat aforizmlar sonining 9,7%).

Aforizmning eng keng tarqalgan murakkablashtiruvchi elementi gapning bir jinsli a‘zolaridir. Home is the girl’s prison and the woman’s workhouse. (B. Shaw) Women are made to be loved, not understood. (O. Wilde) “Uy - bu qizning qamoqxonasi va ayolning ishxonasi”.

(B. Shou) “Sof va oddiy haqiqat kamdan-kam sof va hech qachon oddiy bo‘lmaydi”. (O. Uayld) “Ayollar sevish uchun yaratilgan, tushunish uchun emas”. (O. Uayld).

Gapdagi gerundli konstruksiya quyidagi funksiyalarni bajarishi mumkin: subyekt, obyekt, ta‘rif yoki vaziyat. Ishning uchinchi bobi “O‘zbek va ingliz tillaridagi aforizmlarning korpuslarida berilishining lingvistik tavsifi” deb nomlanadi.

Bu aforizmlarning elektron platformalarda, til korpuslarida, lug‘atlarda berilishi o‘rganilib, ingliz tilida aforizmlarning berilishi bo‘yicha tajribalardan kelib chiqib, o‘zbek tilidagi aforizmlarning korpuslarda berilishi bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish haqida.

Umumlashgan ma‘no aforizmlarda leksik va frazeologik birliklarning, morfologik va sintaktik ma‘nolarning, kategoriya va shakllarning umumlashtirilishiga, shuningdek, aforistik bo‘lmagan gaplardagi mazmunning umumlashtirilishiga nisbatan o‘ziga xos xususiyat kasb etadi.

Aforizmlarda voqelikka nisbatan umumlashtirilgan umumlashma, lug‘at va frazeologiyadagi kabi mavzu, mavhum yoki obrazli bo‘lmagan, grammatikadagi kabi mavhum xususiyat va intralingvistik xususiyat bilan tavsiflanmaydi.

“Aforizmning asosiy xususiyatlarini aniqlash bir qator parametrlar asosida amalga oshiriladi:

1. Aforizmning tarqalish manbalari;
2. Muallifning borligi/yo'qligi;
3. Muallifning voqelikka subyektiv/obyektiv munosabatini ifodalash darajasi;
4. Aforizmning tashqi tuzilishi;
5. Aforizmning mazmuni;
6. Aforizmning ma'nosi;
7. Aforizmning semantik tuzilishi;
8. Ommaviy takrorlanuvchanlik \ takrorlanmaslik"

Aforizmning semantik tarkibiga yashirin ma'lumotlarni kiritish mumkin. Strukturaviy jihatdan ritmik tartiblilikka moyillik mavjud, aforizmlar nutqda takrorlanishi yoki takrorlanmasligi mumkin bo'lgan qisqa bayonotlardir. Dizayni bo'yicha aforizmlar odatda ikki qismdan iborat: aniq fikr va yakuniy

Xulosa. "Bizni o'zimizdan yuqoriroq narsani tan olmaslik bizni ozod qilmaydi, balki biz o'zimizdan yuqori narsani hurmat qilishni bilishimizdir. Chunki bunday hurmat o'zimizni yuksaltiradi" (V.Gyote). Xulosa sifatida, odatda, muallifning talqini fikriga baho beriladi.

Aforizmning kompozitsion ikki o'lchovlilik ko'pincha qarama-qarshilikni o'z ichiga oladi, bu odatda aforizmning o'zida yo'q qilinadi. Aforizm juda barqaror, undagi har bir so'z doimiy o'rinni egallaydi, ularning hech birini qo'shib yoki ayirib bo'lmaydi. Shu sababli, aforizmlarni boshqa tilga tarjima qilishda turli murakkabliklar yuzaga keladi.

Ko'pgina xorijiy mamlakatlarda "aforizm faqat ko'ngilochar funksiyaga ega" degan qarash ham mavjud. Fanda aforizmlarning lingvistik funksiyalarining to'liq ro'yxati haligacha mavjud emas.

Biroq aforizmlarga bag'ishlangan lingvistik adabiyotlarda tadqiqotchilar quyidagi funksiyalarni qayd etadilar: - xarakteristik, odamlar, tabiat, hodisalar va boshqalarning tavsifini o'z ichiga oladi; - didaktik; - estetik; - fikr bildirish; – baholovchi, muallifga voqealarga o'z bahosini yorqin ifodalash imkonini beradi; - ifodali.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Hakimov M. Yozuvchi va xalq tili (O'zbek sovet yozuvchilarining asarlarida maqol va aforizmlar).- T.: Fan, 1972
2. Alisher Navoiy lirikasi va xalq og'zaki ijodi. –T.: Fan, 1979. 26
3. Sarimsoqov B. Adabiy turlar haqida mulohazalar // "O'zbek tili va adabiyoti". – 1993 – 5-son. – B. 3-13.
4. Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И. Афористика [Текст] / Н.Т. Федоренко, Л.И. Сокольская. - М.: Наука, 1990.
5. Захаров В., Богданова С. Корпусная лингвистика: учебник. 3-е изд., перераб. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2020. – С. 234.